

Bergense Kroniek

De Gele Ridders in de Slag bij Bergen

Kapers op de kust

Een Bergense school in het groen

Berdos 75 jaar

Het Korps Rijdende Artillerie, 1793 tot heden

Op 23 april 2004 presenteerde de 11e Afdeling van het Korps Rijdende Artillerie, beter bekend onder de naam de 'Gele Ridders', zich in Bergen tijdens een beëdiging van jonge officieren. De burgemeester van Bergen gaf in zijn toespraak aan dat de Ridders, mede gezien het verleden, altijd zeer welkom zullen zijn. Omdat onbekend misschien ook onbemind maakt, volgt hier een korte en zeker onvolledige bijdrage over het Korps Rijdende Artillerie - het oudste onderdeel van de Koninklijke Landmacht - in het algemeen en haar optreden in Bergen in 1799 in het bijzonder.

Korte geschiedenis van het Korps Rijdende Artillerie

Aan het eind van de achttiende eeuw werden de Europese legers steeds vaker geconfronteerd met het langzame tempo waarin de artillerie verplaatst kon worden. Hoewel men al een scheiding had aangebracht tussen zwaar geschut, gebruikt bij belegeringen, en licht geschut, gebruikt op het slagveld, wilde men sneller kunnen opereren.

De Pruisen namen in 1759 het initiatief. Om hun grote, zelfstandig optredende cavalerie-eenheden in staat te stellen infanterielinies te breken, lieten zij deze eerst onder vuur nemen door lichte artillerie. Deze artillerie moest dus altijd in staat zijn de cavalerie te volgen. In 1774 namen de Fransen dit idee over maar zij konden pas in 1794 over dergelijke eenheden beschikken.

Het leger van de Republiek der Verenigde Nederlanden kreeg de beschikking over twee brigades rijdende artillerie (elk twee compagnieën) doordat de Staten-Generaal op 21 februari 1793 akkoord ging met een voorstel daartoe van stadhouder Willem V, gedaan in januari 1793. De stadhouder deed dit voorstel overigens op advies van zijn zoon Willem George Frederik, die de Pruisische ridders in Silezië in actie had gezien, en hierin ook een middel zag om de lange kuststrook van de Republiek beter te beveiligen. De Staten-Generaal had maar zes weken nodig om tot een besluit te komen. De compagnieën bestonden initieel elk uit 6 officieren, 102 onderofficieren en manschappen en 115 paarden. Totale kosten per jaar: fl. 143083.-

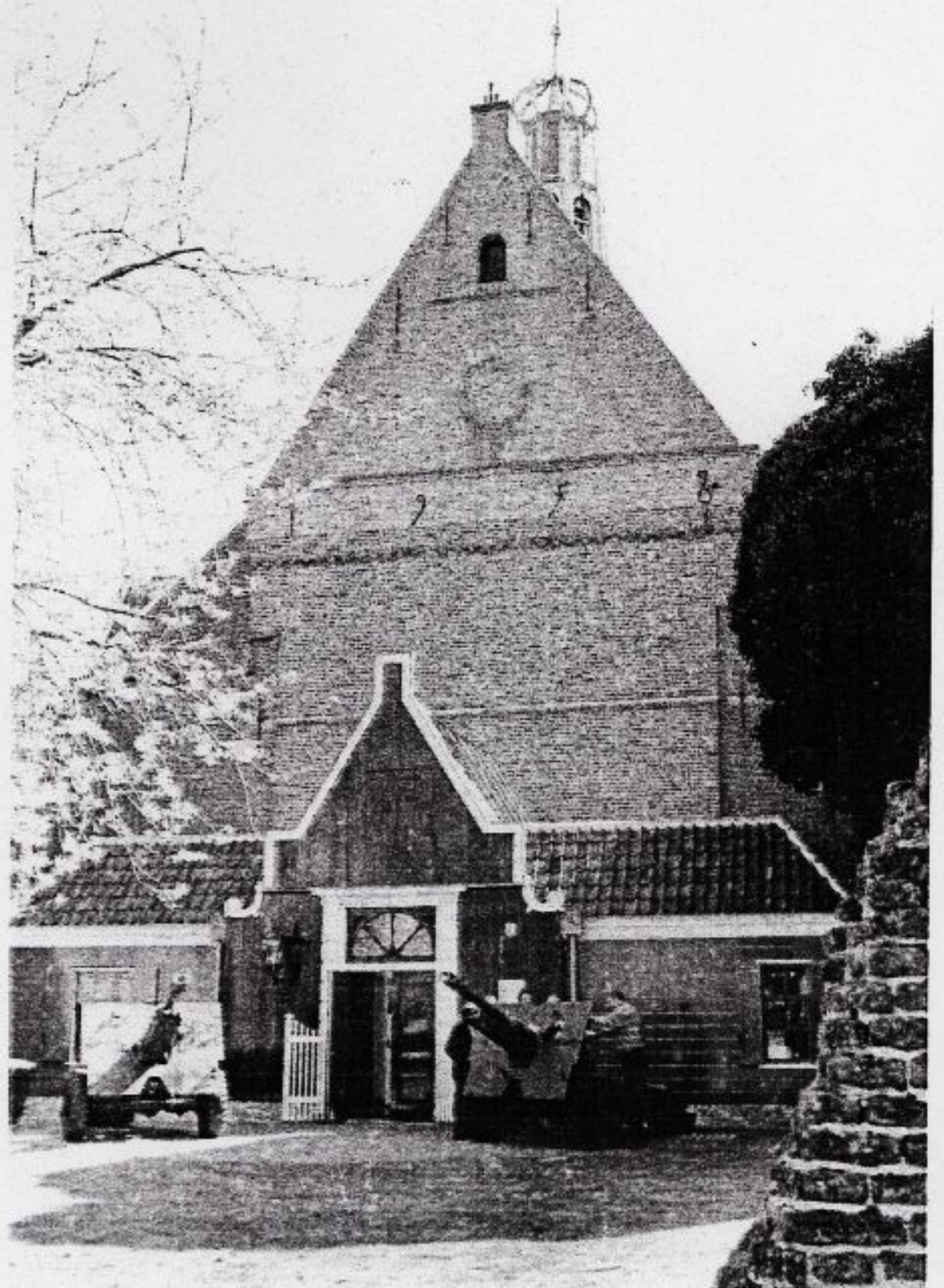
De Bataafse Republiek

Doordat in februari 1793 de oorlog met Frankrijk uitbrak liep de formatie vertraging op. De manschappen die voorbestemd waren om rijder te worden, konden op hun oude functie nog niet worden gemist. De formering vond plaats in 1794. Elke compagnie¹⁾ kreeg aanvankelijk de beschikking over vier kanonnen voor zes pond²⁾, twee kanonnen voor drie pond en twee houwitsers³⁾ voor 24 pondskogels.

De organisatie zou echter snel wijzigen toen in januari 1795 de Bataafse Republiek werd opgericht. Het nieuwe

Bataafse leger kreeg een brigade rijdende artillerie. De term 'brigade' is in vergelijking met de sterkte van een hedendaagse brigade misleidend. De totale sterkte van een artilleriebrigade betrof slechts 180 man en de sterkte van een huidige gemechaniseerde brigade (verbonden wapens) bedraagt 4000 mannen en vrouwen.

De eerste keer dat de Bataafse Rijdende Artillerie, die nu in dienst stond van het Franse leger, in actie kwam, was op vaderlandse bodem in Noord-Holland. De aanloop naar en het verloop van de strijd tussen het Engels-Russische leger en het Frans-Bataafse leger in 1799 wordt voldoende bekend geacht bij de lezer (zie de Bergense Kroniek, themanummer 4, 1998). Daarom zal het grote verband alleen daar waar nodig worden aangehaald.

Ontvangst in de Ruïnekerk, 23 april 2004
(foto: Trees Staarink-Bruinsma).

Bij de 1e divisie onder leiding van generaal Herman Willem Daendels, was ingedeeld de compagnie Rijdende Artillerie no. 2 onder commando van kapitein d' Anguerand. Sterkte van de compagnie: 101 manschappen en 112 paarden. Zij beschikten over 4 kanonnen van 6 pond en 2 houwitsers van 2 pond. Op 8 augustus 1799 lagen in Haarlem 54 man (onder d' Anguerand) en in Alkmaar 42 man (twee zogenaamde halve compagnieën). Op 23 augustus werd de compagnie in Alkmaar samengevoegd.

Bij de in Groningen gelegerde 2e Bataafse Divisie onder aanvoering van generaal Dumonceau, was ingedeeld (in de 2e brigade van generaal-Majoor Bonhomme) de Compagnie Rijdende Artillerie no. 1 onder commando van kapitein H.F. Cordes en de officieren: 1e luitenant J.C. Sprecher de Bernegg en de 2e luitenant P.J. Straube en J.S. Pistor. Sterkte van de compagnie 114 manschappen en 100 paarden. Deze compagnie beschikte over dezelfde bewapening als de eerdergenoemde. De divisie Dumonceau vertrok op 30 augustus vanuit Groningen naar Noord-Holland.

Op 9 september had de Compagnie Rijdende Artillerie no. 2 met drie divisies stellingen betrokken in respectievelijk Schoorldam, Koedijk en Alkmaar (tactische reserve en ter beveiliging achtergebied). De 1e Compagnie Rijdende Artillerie bevond zich in St. Pancras. Op 10 september werd de eerste aanval op de gelande troepen ingezet maar dit werd niet direct een succes o.a. omdat de brigade van Bonhomme de divisie van Daendels voor de voeten liep of beter gezegd de pas afsneed. Daendels werd nu genoodzaakt om Maartensbrug aan te vallen. Hierbij vertoonden kapitein d'Anguerand en de luitenant-adjutant Maas dermate dapper gedrag dat dit speciaal aan de Agent van Oorlog¹⁾ werd gemeld. Maas raakte overigens gewond en drie stukken geschut gingen verloren. Daendels schreef over de Rijdende Artillerie: *l'artillerie surtout a merité les plus grands éloges.*

Het optreden van de Rijdende Artillerie in de brigade Bonhomme op 10 september gaf een rommelige indruk. Eerst had de brigade geen artillerie omdat die zich nog niet had gemeld maar Bonhomme 'vond' twee stukken in Schoorldam, nam deze mee en zette hen net buiten Tuitjenhorn in op de vijand die achter de dijk in opstelling zat. Later op de dag werd de brigade op raadselachtige wijze versterkt door twee stukken van de 2e compagnie, zeer waarschijnlijk gecommandeerd door 2e luitenant Straube. Na de 'affaire' op 10 september namen vrijwel alle troepen hun posities van voor 10 september weer in. Het woord affaire werd gebruikt voor militaire acties die niet direct de militaire schoonheidsprijs verdienden.

Op 19 september 1799 volgt dan de grote aanval van de Engelsen en de Russen onder bevel van de Russische generaal Hermann. Terwijl de Russen tot in Bergen doordrongen, verdedigde luitenant Straube de brug over de Coedijkervaart in Schoorldam om zo Dumonceau de gelegenheid te geven zijn troepen te verzamelen. Dit gebeurde vermoedelijk tussen 6 en 7 uur in de ochtend. Voor het overige trokken de Engelsen en de Russen snel op. Hierdoor was de vrij snelle inzet van de reserve onder commando van de Franse generaal Guillaume Brune, opperbevelhebber van de Franse en Bataafse troepen, noodzakelijk. Brune beschikte over een divisie Rijdende Artillerie (vermoedelijk 2, maximaal 4 stukken). De inzet van de reserve was succesvol want het gevolg was: *de Russen wierden in de grootste wanorde gebracht, vlugtende sommigen in de Duinen, die zij van agteren hadden, en de andere naar Bergen. De Engelschen namen de vlugt op Groet, latende hunne Dooden, Gekwetsten en zeer veele Gevangen aan ons op het slagveld.*

Op 19 september raakten luitenant Straube en tien van zijn manschappen gewond, een paard gekwetst en vier paarden

1793

(199)

Den 21 February

De twee Brigades rydende Artillerie zullen bestaan, ieder uit twee Compagnien.

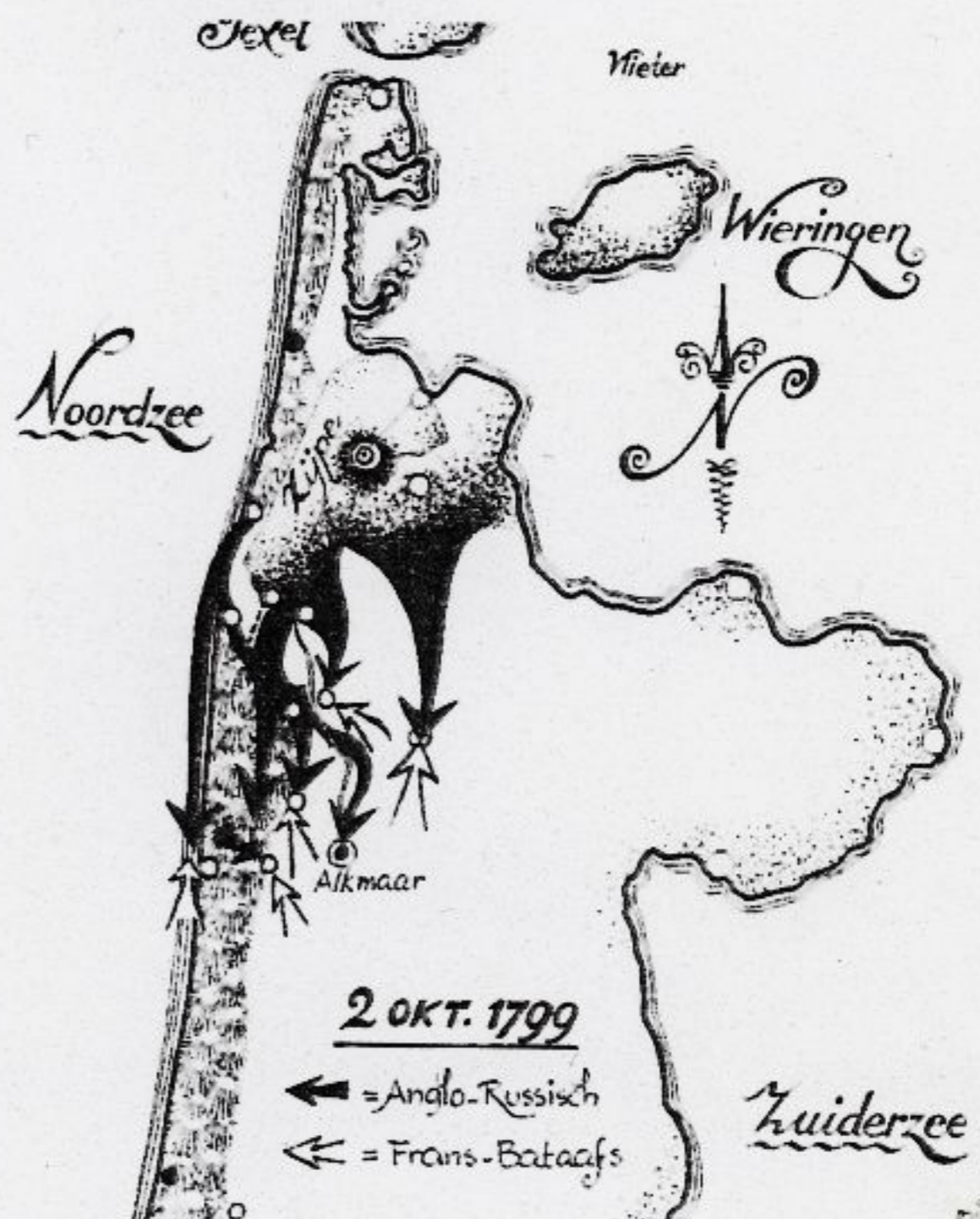
En iedere Compagnie uit

Paard. Hoofd		Ten 41 dagen.	
3	1 Capitein	325	0 0
2	1 Tweede Capitein	155	0 0
4	2 Eerste Luit. ied. op	170	0 0
4	2 Onder-Luit.	120	0 0
6	6 Wagtmeesters ied.	45	0 0
1	1 Quartiermeester	40	0 0
1	1 Geflyte Corporaal	36	0 0
8	8 Corporaals ied.	32	0 0
1	1 Trompetter	35	0 0
80	80 Canonniers ied.	26	0 0
2	2 Timmertieden ied.	28	0 0
1	1 Smit	28	0 0
1	1 Wielemaker	28	0 0
1	1 Solliciteur	28	0 0
115	108	1597	0 0
4	4	4	
460	432	15084	0 0
8	7 Hoofden van de Onderhof		138943 6 3
			4140 2 0
468	439		143083 6 3

De Onderhof by de twee Brigades rydende Artillerie zal bestaan uit

in het jaer.

1	Adjutant	1020	0 0
1	Tweede Adjutant	510	0 0
1	Eerste Chirurgyn	480	0 0
1	Tweede Chirurgyn	420	0 0
1	Piqueur	400	0 0
1	Onder-Piqueur	300	0 0
1	Paardemeester op Wagtmeesters gage	300	0 0
		4140	0 0

werden gedood. De Compagnie no. 2 had echter geen verliezen.

De Engelsen hadden ondanks hun verliezen betrekkelijk eenvoudig naar het zuiden kunnen doorstoten maar verkozen om twee weken te wachten op versterkingen. Daardoor konden de Gallo-Bataafse verdedigende opstellingen sterk verbeterd worden. Wanneer daarna op 2 oktober de tweede Engels-Russische aanval onder aanvoering van luitenant-generaal Sir Ralph Abercrombie volgt, is om onduidelijke reden een groot deel van de Rijdende Artillerie onder Frans commando geplaatst. Van deze Franse generaals zijn geen gevechtsberichten in ons bezit zodat we van het optreden van de Rijdende Artillerie niets weten. Alleen over een halve compagnie onder commando van kanonnier Cordes is bekend dat hij deze als een soort van cavalerie laat optreden bij Akersloot. Op 6 oktober volgt de beslissende slag bij Castricum; de Fransen en Bataven verslaan het Engels-Russische leger definitief.

In de eerste helft van november 1799 verlaten de korpsen Noord-Holland. De Ridders vergaarden veel lof en de namen van Straube en Cordes werden onverbreekelijk met respectievelijk Schoorlдам en Akersloot verbonden. Overigens had de gezondheid van Straube reeds in de veldtocht van 1796 veel geleden en mede door zijn verwonding in 1799 was hij genoodzaakt in 1801 de dienst te verlaten. Hij ontving een pensioen van fl 350,- en verder voor zijn meer dan gewone diensten aan het vaderland bewezen, jaarlijks een somma van fl 250,-.

Het Korps Rijdende Artillerie na 1799

De Ridders waren zoals gezegd in 2004 weer even in Bergen en daarom nu een kort overzicht van wat er in die tussentijdse 205 jaar gebeurde en tot slot wat de Ridders vandaag (2007) bezig houdt.

De Russische generaal Hermann wordt
gevangen genomen. Glas in loodraam van
Willem Bogtman in Huize Glorie
(foto: Aycke Smook).

Krijgsverrichtingen:

In 1806 werd de Bataafse Republiek opgeheven en opgenomen in het Koninkrijk Holland onder koning Lodewijk Napoleon. Het Korps heette nu de Koninklijke Hollandse Rijdende Artillerie en nam deel aan de veldslagen in Noord-Duitsland (Stralsund) en Polen (Friedland) onder veldmaarschalk Eduard Mortier.

1808-1813 Veldslagen in Spanje. Tijdens de vele omzwervingen werden de paarden vervangen door muilezels. 1812 Naar Rusland als onderdeel van het keizerlijke leger van Napoleon. Van de Russische sneeuwvelden keerden slechts drie onderofficieren van de Ridders terug.

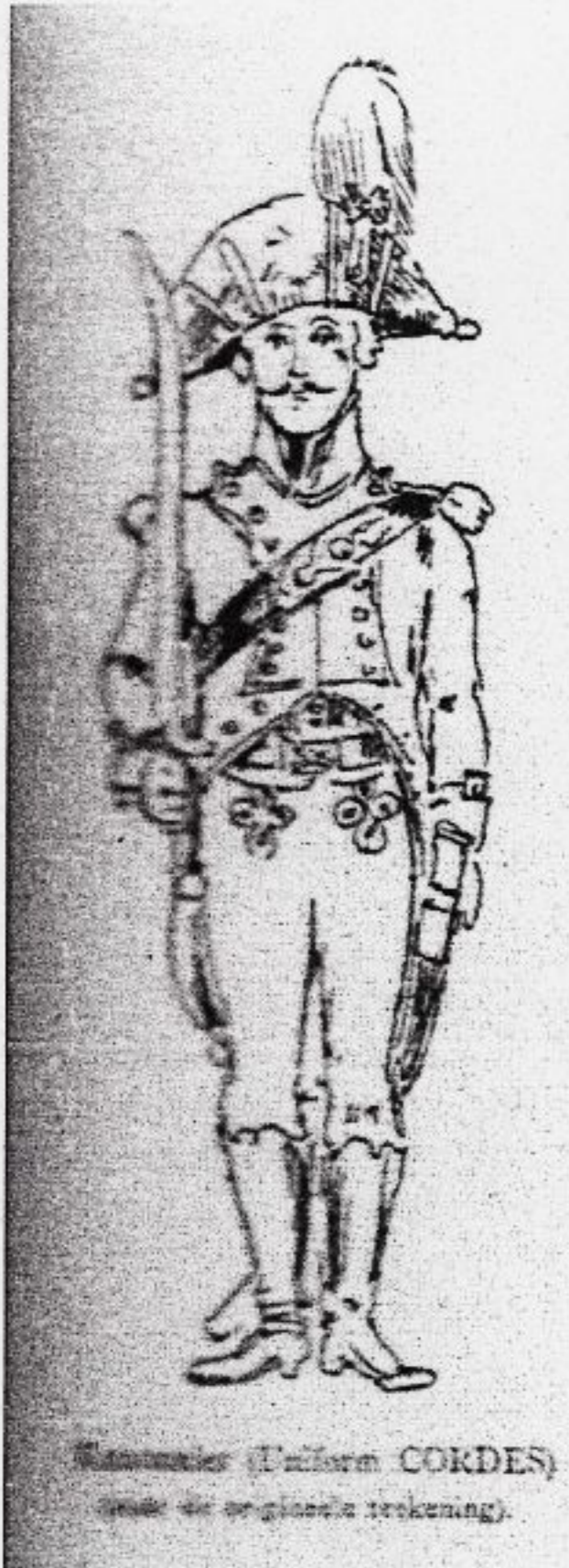
1815 Het nieuw gevormde Korps Rijdende Artillerie houdt dapper stand tegen Napoleon bij Quatre Bras (15 juni) en Waterloo (18 juni). Op 30 juli in datzelfde jaar ontvangen 42 leden van het Korps de Militaire Willemsorde die in april van dat jaar was ingesteld door koning Willem I.

1830 België slaagt er toch in zich los te maken van Nederland.

1831 Tijdens de Tiendaagse veldtocht tegen de zuidelijke Nederlanden boekt het Nederlandse leger enige overwinningen bij Leuven en Hasselt. In Hasselt maakten de Ridders een aantal bronzen vuurmonden buit. Drie daarvan werden omgesmolten ten behoeve van het vervaardigen van het onderscheidingsteken, het Metalen Kruis, dat aan alle deelnemers aan de Tiendaagse Veldtocht werd uitgereikt.

Fragment van de kaart
van Noord-Holland met daarop
de gevechten van 2 oktober 1799
(tekening Henk Jellema).

Kanonnier Cordes
(fotocollectie auteur).

Na de Tweede Wereldoorlog Operationeel

Na het beëindigen van de Tweede Wereldoorlog was er bij de nieuwe legervorming voor de Rijdende Artillerie geen plaats meer omdat men geen behoefte meer had aan paarden. Echter op aandringen van o.a. ZKH Prins Bernhard om toch aan traditiehandhaving te blijven doen, werd bij Koninklijk Besluit van 14 augustus 1962, no. 79, de band van de Rijdende Artillerie met het verleden hersteld. Dit geschiedde door een reguliere veldartillerie-eenheid aan te wijzen om de traditie van het Korps voort te zetten. Deze afdeling heet vanaf dat moment 11e Afdeling Rijdende Artillerie, een eenheid die de gangbare operationele taken van het Nederlandse leger uitvoert. Daartoe horen de uitzendingen in het kader van vredeshandhaving. De afdeling is in 1999 in zijn geheel uitgezonden naar Kosovo en heeft de laatste jaren vele malen gedeelten van haar personeel ter beschikking moeten stellen voor EUFOR missies in Bosnië, Afghanistan en Irak.

De uniformen.

De uniformen zijn in de loop der tijd diverse keren veranderd. Aanvankelijk lag de nadruk vooral op uiterlijk vertoon. In het begin van de 20e eeuw werd dat uiterlijk vertoon beperkt tot feestelijke gelegenheden, zoals parades. Het dagelijks uniform was het in die tijd algemeen gebruikte en bekende veldgrijs met kwartiermuts. Na de Tweede Wereldoorlog deed de praktische battle dress zijn intrede. Tegenwoordig beschikt de Nederlandse militair over een voortreffelijke uitrusting die waar nodig voor elke missie wordt aangepast.

Een uitzondering dient te worden gemaakt voor het ceremoniële uniform waarover de Ridders sinds 1842 beschikken en dat uiteindelijk heeft geleid tot de bijnaam Gele Ridders. Het betreft voor onderofficieren en manschappen een donkerblauwe dolman (jak) met gele uitmonstering en voor officieren een gouden uitmonstering. Als hoofddeksel werd de kolbak ('berenmuts') gedragen.

Ceremoniële taken en traditiehandhaving.

Naast haar operationele taak voert de 11e Afdeling door de minister van defensie opgedragen ceremoniële taken uit. Over het algemeen gebeurt dit door het formeren van een zogenaamde saluutbatterij. Deze batterij lost saluutschoten op Prinsjesdag en bij ontvangsten van buitenlandse staatshoofden, maar vooral bij geboortes en sterfgevallen van leden van het koninklijk huis. Een heel bijzondere ceremoniële en vooral eervolle taak was het uitvoeren van een escorte te voet ter begeleiding van de kist met het stoffelijke overschot van oud-Gele Ridder ZKH Prins Bernhard, wellicht de bekendste oud-rijder; al in het jaar 1937 was hij geïnstalleerd als Kapitein der Rijdende Artillerie.

Manege Rijdende Artillerie

Bij de heroprichting van het korps in 1963 werd direct het idee opgevat om ook de betrokkenheid met het paard weer in ere te herstellen. Er werd in Schaarsbergen, net buiten de kazerne, op eigen kracht en met eigen middelen een soort manege gebouwd en in 1965 werd het eerste paard geschonken. Nu beschikt het korps op de Luitenant-Kolonel Tonnetkazerne in 't Harde over een zeer moderne manege met 11 eigen paarden en de mogelijkheid tot nog eens 10 'gastpaarden' te stallen. De paardensport is nu een wezenlijk

Isaac Israëls.
Gele Ridder met twee kinderen,
olieverf op paneel, 1881.

onderdeel van de sportbeoefening in het algemeen bij het korps. Er worden optredens verzorgd met historisch materiaal door heel Europa en er werd zelfs een keer een bezoek gebracht aan Canada.

Museum Rijdende Artillerie

Tijdens het eeuwfeest in 1893 ontving het korps zoveel waardevolle geschenken, o.a. van het koninklijk huis, dat besloten werd tot het oprichten van het Historisch Museum Korps Rijdende Artillerie. Het museum is in de loop der jaren vele malen van locatie veranderd; de collectie was tijdens WO II zelfs ondergedoken. De schitterende verzameling schilderijen, uniformen, (tafel)zilver en documenten is nu op professionele wijze ondergebracht in een gebouw op de legerplaats bij Oldebroek.

Het Vaandel

In 2002 ontving het Korps, dat tot dan toe nog niet beschikte over een eigen vaandel, uit handen van Koningin Beatrix een standaard. Hierop staan de plaatsnamen en jaartallen van belangrijke gevechten uit de geschiedenis van de Rijdende Artillerie vermeld. Zouden de naam Bergen en het jaartal 1799 ook een plaats gekregen hebben op dit vaandel? ■

Verantwoording

Het historisch gedeelte waarin het optreden van de Ridders in Noord-Holland wordt beschreven, is grotendeels overgenomen uit: Het Historisch Museum van het Korps Rijdende Artillerie - deel II - De veldtocht in Noord-Holland in 1799, geschreven door kolonel N.J.A.P.H. van Es in 1898 en aangevuld met gegevens uit De geschiedenis van het Regiment Nederlandsche Rijdende Artillerie door Jhr. J. W. van Sypesteijn (1852). 200 jaar rijdende artillerie 1793-1993 van drs. B. Schoemaker en drs. J.P.C.M. van Hoof ISBN 9012080150

Voetnoten:

- 1) Vanaf 8 februari 1814 wordt de 'compagnie' 'batterij' genoemd. Dit gold alleen voor de artillerie.
- 2) Het begrip 'Nederlands Pond' is pas in zwang gekomen na de verplichte invoering in 1869 van het metrieke stelsel. Voordien wordt als een eenheid gebruikt het z.g. Doornikse of Parijse pond gebruikt.
- 3) Een houwitser is een stuk geschut met een relatief korte loop van ca 5 à 15 maal het kaliber; door de lage aanvangssnelheid is de baan van het verschoten projectiel gekromd en de invalshoek vrij stijl. Een kanon heeft een loop van minimaal 15x het kaliber, een hoge aanvangssnelheid en een gestrekte baan met aan het eind daarvan een kleine invalshoek.
- 4) = Minister van Defensie

*Marius van Pelt is Luitenant-kolonel der Rijdende Artillerie b.d., OBE (Officer of British Empire)

George Hendrik Breitner. Korps Rijdende Artillerie 'Gele Ridders'.

